

הרב יעקב משה הכהן לעסיין זצ"ל
משגיח רוחני (תש"ב-תשל"ה)

שלמות המדות*

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה, אייתו לקמייהו ברדא (מיני בשמים), אמימר ורב אשי משו ידיהו, מר זוטרא לא משי ידיה וכו' דסבר כי האי תנא וכו', ואם בשביל ליפות עצמו אסור; ואינהו כמאן סברוה? כי הא דתניא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל כבוד קונו, משום שנאמר כל פעל ה' למענהו. (שבת נ:)

יש לדקדק מה סתירה יש כאן בין שתי הברייתות? כי הרי שם מדובר ב"ליפות את עצמו", היינו לעשות יפוי מיוחד שבזה יש משום חשש של לא ילבש גבר שמלת אשה, כפי שביאר רש"י, ולכן אסור לעשות כן, אבל הברייתא של "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום" המדובר ברחיצה שהיא הכרחית לאדם כמו אכילה ושתייה, וזהו ענין אחר לגמרי ואין כל דמיון ביניהם שנצטרך לומר שאמימר ורב אשי שמשו ידיהם יסברו כברייתא זו ומר זוטרא דלא משי ידיה יסבור כברייתא אחרת.

ובענין הרחיצה מצינו בחז"ל: "גומל נפשו איש חסד" (משלי יא) זה הלל הזקן, שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו אמרו לו תלמידיו: רבי, להיכן אתה הולך? אמר להם לעשות מצוה; אמרו לו: וכי מה מצוה זו? אמר להם לרחוץ בבית המרחץ. אמרו לו וכי מצוה היא זו? אמר להם: מה איקונין של מלכים שמעמידים אותו בבתי טרטיאות מי שממונה עליהם הוא מורקן ושוטפן והן מעלין לו מזונות, ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם

* מאמר זה נדפס בספרו המאור שבתורה (ח"א, שנת תשט"ז, עמ' רע-רעב).

גדולי מלכות, אנו שנבראים בצלם ודמות, כדכתיב "כי בצלם א' עשה את האדם" (בראשית ט' ו') על אחת כמה וכמה". (מד"ר ויקרא). הרי שרחיצת גופו לא זו בלבד שמותרת אלא שהוא עושה בזה מצוה, ומה ענין זה לברייתא שהוא עושה ליפות עצמו?

אולם באמת יש בכל עניניו של האדם הנוגעים לגופו כמו רחיצה וליפות עצמו וכן כל שאר הענינים הגשמיים והנאות האדם מן העולם אין בהם איסור מצד עצמם אלא שהדבר תלוי באדם ובמחשבותיו, כיצד ולשם מה הוא עושה את פעולת ההנאה. וכבר הזכרנו כמה פעמים כי על ידי אכילת בשר ושתיית יין יכול האדם להיות לזולל וסובא, בן סורר ומורה, החייב סקילה, והוא יכול גם לקיים בזה את המצוה ושמחת בחגך ולשאוף רוח הקודש, ואפילו באכילת לחם, שהוא הכרחי לקיומו של האדם, יכול אדם לאכול פת קיבר ולהקרא רעבתן ותאותן ואילו כהן האוכל בשר חטאת בחרדל (חולין קל"ב:) מתעלה במעלות הקדושה ומעלה גם את החוטא למדרגה רוחנית גבוהה עד שמתכפר חטאו.

ומצינו בחז"ל שפאילו על ידי הדבור בעניני אכילה ושתייה עלול האדם להיחשב רעבתן; על הפסוק "הגמאיני נא מעט מים (בראשית כ"ד י"ז) אמרו חז"ל הה"ד "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר" (משלי י"ג), צדיק אוכל לשובע נפשו - זה אליעזר, (שאמר "הגמאיני נא"), ובטן רשעים תחסר זה עשו, שאמר "הלעיטני נא" (ילקוט חיי שרה). אגב: כאן רואים אנו גדולתם של עבדי אבות, שגם בשעה שהיה צריך לבחון את רבקה אם היא מתאימה ליצחק אבינו, הרי מן הראוי היה שאליעזר יעמיד אותה במבחן חמור ולראות אם היא מוכנה לגמול חסד גדול יותר, על ידי שיבקש מנה גדולה של מים בנוסח הלעיטני נא, שיש בזה טרחא יתירה, וע"י זה היה עומד יותר על אופיה וטוב לבה, ובכל זאת ביקש רק "הגמאיני נא", כלומר גמיעה קטנה, אף על פי שע"י זה הקטין את מדת הנסיון, כי יתכן שאילו בקש מנה גדולה יותר היתה משיבה פניו ריקם, אבל הואיל ומטעם "צדיק אוכל לשובע נפשו" מוכרח היה להתרחק מן המותרות באכילה ושתייה אפילו בדיבור הנראה כלהיטות אחרי השתייה, לכן נזהר אליעזר מאד להוציא מפיו דבור של "הלעיטני נא", ובטח בה' שלא תארע ח"ו תקלה על ידו והוא ימצא את האשה ההוגנת ליצחק

והראויה להיות אחת מארבע האמהות. (מדברי אדמו"ר הסבא זצ"ל מסלבודקה).

כי הדיבור הוא בבואה של הנפש והוא נובע מתוך פנימיות האדם ויש לו גם כן השפעה חוזרת על הנפש לשלילה, ולכן אלמלי היה אליעזר אומר אפילו בלשון "השקיני נא", שביטוי זה מכיל בתוכו גם משמעות של סביאה, היה הדבר משפיע לרעה על נפשו ולכן השתמש בלשון "הגמיאיני נא". רואים אנו מזה עד כמה חייב האדם לחשוך את עצמו ולהקפיד על סגנון דבורו שלא יבא לידי הרגשת תאוה על ידי הדיבור.

היוצא לנו מדברינו שבענינים הגשמיים יש הבדל בגישת האדם והרגשתו וכן בכל עניני הגוף כגון רחיצה וקישוט שלא מעשה הרחיצה והקישוט הוא הקובע אם זה אסור או מותר, אלא הדבר תלוי בדעת האדם ונטייתו, אם הגיע למדרגה גבוהה בשלמות המדות אז יתכן שהקישוט הוא מצוה רבה, כי בזה הוא מכבד את צלם הא' שבו, ואם טרם הגיע לשלמות המדות ויש לו עדיין נטיה להתקשט יש חשש איסור. לפי זה אין באמת כל חילוק בין הברייתות ולא קשה כלל מדוע הגמרא מקשה מברייתא אחת על השניה כי בין ב"ליפות עצמו" ובין ברחיצה סתם תלוי הדבר באדם העושה אותם.

ובזה נחלקו דעותיהם של שלשת גדולי ישראל הנ"ל, שאמימר ורב אשי, שהרגישו בעצמם שבאו לידי תקון המדות בתכלית השלמות עד שלא הרגישו בעצמם כל חשש של גאווה ותאוה, התרחצו בבשמים (ברדא) כי הם התכוונו לקישוט צלם הא' שבהם, אבל מר זוטרא, אע"פ שגם הוא הגיע למדרגה גבוהה בתקון המדות בכל זה החשיך את עצמו שמא לא הגיע לתכלית השלמות ואולי יתערב ברחיצתו גם כוונה של איזו מדה, לכן לא משי ידיה. וזה נכון בעה"י.